

Szachy i kamishibai – znakomite utrwalenie podstawowych wiadomości, zdobytych na zajęciach szachowych

„Nauczcie dzieci grać w szachy, a o ich przyszłość możecie być spokojni”.

Paul Morphy

Dlaczego szachy?

Po pierwsze, w naszej szkole nie było zajęć szachowych, a ponieważ ta „królewska gra” jest niezwykle rozwijająca, postanowiłam zainteresować nią swoich uczniów. Główne założenia i cele, które chciałam zrealizować podczas zajęć szachowych, dotyczyły rozwijania zainteresowań, pamięci i uwagi, wykształcania poczucia obiektywizmu, tolerancji, umiejętności przyjmowania porażek, doskonalenia sprawności matematycznych w zakresie logiki, orientacji przestrzennej, myślenia analitycznego, rozwiązywania problemów. Aby móc je realizować, zaprojektowałam innowację pt. „Szachowa Kraina”. Jej adresatami zostali moi uczniowie klasy II Szkoły Podstawowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Wizajnach. Innowacja ta, łącząc treści edukacyjne z różnych obszarów podstawy programowej, wzbogaciła ofertę szkoły. Zajęcia odbywały się podczas dodatkowej lekcji jeden raz w tygodniu, od września 2021 do kwietnia 2023 roku oraz dodatkowo w ramach zajęć świetlicowych i edukacji społecznej.

Realizowane treści edukacyjne na zajęciach były oparte o „AUTORSKI PROGRAM NAUCZANIA GRY W SZACHY W KLASACH I–IV SZKOŁY PODSTAWOWEJ” Magdaleny Zielińskiej¹, zmodyfikowany ze względu na potrzebę dostosowania do potrzeb grupy.

Inspiracją do wdrożenia najmłodszych do nauki w szachy było dla mnie ukończenie kursu *Szachy – gra dydaktyczna*, prowadzonego w Centrum Edukacji Nauczycieli w Suwałkach przez Grzegorza Wilczyńskiego. Poznałam wówczas podstawowe zasady tej gry, otrzymałam wiele zadań dla uczniów oraz gotowych filmików, materiałów, książek, które pozwoliły mi tworzyć ciekawe i urozmaicone zajęcia. Kolejne ciekawe wiadomości i materiały zyskałam uczestnicząc w zorganizowanej przez CEN w Suwałkach VII Wojewódzkiej Konferencji Metodycznej „Szachy w szkole”. Następnym krokiem było otrzymanie certyfikatu Polskiego Związku Szachowego z wynikiem pozytywnym i zaświadczeniem potwierdzającym posiadanie wiedzy i umiejętności niezbędnych do prowadzenia zajęć szachowych dla początkujących w oddziałach przedszkolnych i szkołach podstawowych.

Czym jest kamishibai?

Kamishibai (jap. *kami* – papier, *shibai* – sztuka) to inaczej „papierowy teatr”, nazywany również „teatrem obrazkowym”. Wywodzi się z Japonii. Większość treści prezentowanych w teatrzyku stanowią ilustracje bajek zamieszczone na kilku kolorowych kartach, na których odwrocie znajdują się kolejne fragmenty tekstu. Można je porównać do papierowych slajdów umieszczonych w drewnianej, otwieranej skrzynce. Jak pisze Karolina Kowalczyk, „Technika i walory takiego

---

¹ Zob. M. Zielińska, *Autorski program nauczania gry w szachy w klasach I-IV szkoły podstawowej w wymiarze 1 godz. lekcyjnej tygodniowo*, <http://szachywszkole.pszach.pl/wp-content/uploads/sites/5/2016/07/15.-Program-nauczania-gry-w-szachy-w-klasach-1-4.pdf> [data dostępu: 9.09.2023].

przedstawienia pomagają osiągnąć magiczny efekt koncentracji, a taka forma opowiadania to prawdziwie teatralne doświadczenie. Gdy narrator odczytuje tekst i kolejno odkłada karty, przed widownią pojawiają się następane ilustracje utrzymujące zainteresowanie w aurze niezwykłości i magii”².

Skąd dowiedziałam się o kamishibai?

To było kilka lat wcześniej. Specyfikę teatrzyku kamishibai poznałam oczywiście dzięki szkoleniom w Centrum Edukacji Nauczycieli w Suwałkach. Na prowadzonych przez Krystynę Gabrel warsztatach *Sztuka opowiadania i działania plastyczne z wykorzystaniem kamishibai* pogłębiłam swoją wiedzę na temat tej prostej i zarazem bardzo interesującej formy zajęć dla dzieci. Dowiedziałam się również, jak tworzy się karty do teatrzyku. Zainspirowana ciekawymi zajęciami i warsztatami, w których uczestniczyłam, postanowiłam połączyć te dwie najbardziej interesujące mnie formy (szachy i teatrzyk) i stworzyć „Szachową Krainę”.

Jak powstały karty do teatrzyku?

Moi uczniowie kilkakrotnie byli odbiorcami opowieści prezentowanych za pomocą teatrzyku kamishibai. Zazwyczaj były to gotowe karty z bajką dla dzieci, czytane przez nauczyciela. Kiedy powiedziałam moim podopiecznym, że sami możemy stworzyć opowieść, bajkę lub opowiadanie i pokazać to innym, nastąpiło wielkie poruszenie. Długo nie było trzeba czekać, gdyż podczas zajęć szachowych, na których próbowaliśmy uporządkować zdobytą wiedzę, wspólnie stwierdziliśmy, że należy stworzyć taką opowieść „przypominajkę” i koniecznie zaprezentować ją na planowanym w czerwcu I Szkolnym Turnieju Szachowym.

Podział ról przebiegł w taki sposób, że ja tworzyłam odpowiednie teksty, posiłkując się wierszykami Magdaleny Zielińskiej, autorki książki *Gramy w szachy*, a uczniowie do każdego tekstu przygotowywali ilustrację.

Trzecioklasiści decydowali, kto namaluje który rysunek. Część obrazków malowana była w parach. Następnie na tyłach kart wklejaliśmy wcześniej napisany tekst, odpowiadający danej ilustracji. Kolejnym etapem było odpowiednie ponumerowanie kart. Poniżej przedstawiam karty plastyczne oraz treść do każdej z nich:

Strona tytułowa

² K. Kowalczyk, *Teatrzyk obrazkowy Kamishibai jako innowacyjna forma pracy w przedszkolu*, <https://www.edukacja.edux.pl/p-36438-teatrzyk-obrazkowy-kamishibai-jako-innowacyjna.php> [data dostępu: 9.09.2023].

**Szachownica – pole bitwy.
 To kwadrat podzielony
 Na mniejsze kwadraciki –
 Białe-czarne, czarne-białe
 Każde pole adres swój ma...
 To litera i cyfra, nie odwrotnie –
 Każdy to już zna.
 8 w pionie i 8 w poziomie.
 Ile to nam da?
 Kto mnożenie zna...
 Ten odpowie raz i dwa...
 8 x 8 to... 64 da!
 Tyle kwadracików każda szachownica ma.**

**Przypominamy:
 Król Biały swe królestwo ma,
 Król Czarny o swoje także dba.
 To władcy swoich królestw.
 Każdy swoje wojsko ma
 I pod swoim kolorem gra.
 Król to najważniejszy gość,
 Kiedy rusza, to o jedno pole
 Może w każdą stronę.
 I tyle mu dość.
 I zasada królów dwóch:
 „Król do Króla nigdy się nie przytula”.**

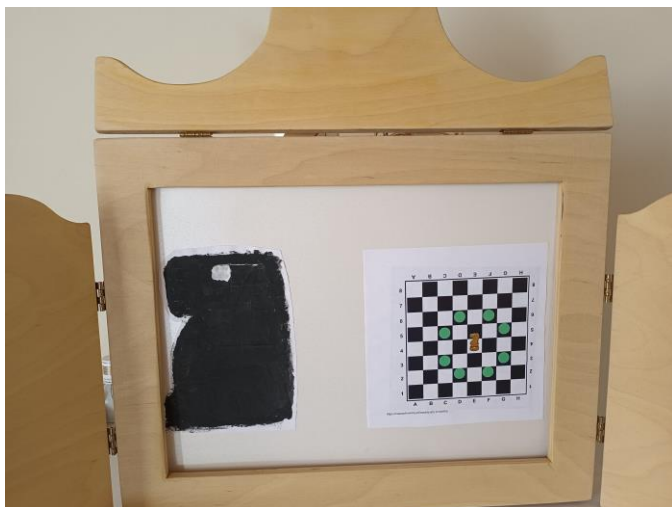
**Królowa czy Hetman? –
 Wieczne pytanie.
 Nikt wam nie odpowie na nie.
 Wiemy jedno: to prawa ręka Króla,
 Która w każdą może stronę pójść
 I o ile pól chce się porusza.
 Najsilniejsza bierka na szachownicy
 I wcale nie ma mocy czarownicy.
 9 punktów warta jest.
 Nie ma innej figury podobnej do niej.
 Kto najważniejszy po Królu jest?
 Pomyśl o niej...**

**Wieża – „ciężko zbrojna pani,
Lubi władać nad liniami,
Co są równo rozłożone
W każdym pionie i poziomie”³.
W każdym królestwie są dwie:
Dwie białe, dwie czarne,
Chronią bram królestwa.
Ich wartość na 5 punktów się określa.**

**Gońce – jest ich po dwóch
W królestwie białych i czarnych.
Jeden białopolowy,
Drugi czarnopolowy,
Poruszają się po skosach.
Pamiętamy:
Gońce skośne linie przemierzają
I kolorów pól nie zmieniają.**

**Skoczek, Konik – jedna sprawa:
„Dwa do przodu – jeden w bok
Taki jest Konika skok”⁴.
On nad figurami skakać umie,
3 punkty wart jest w sumie.**

³ M. Zielińska, *Grajmy w szachy*, cz. 1., Warszawa 2010, s. 19.

⁴ Tamże, s. 29.

**Piony – jest ich po osiem.
Osiem białych, osiem czarnych.
Najczęściej rozpoczynają partię.
Tworzą największą gwardię.
Choć ich wartość jest niewielka,
Mogą awansować
I przemienić się w Hetmana,
Wieżę, Gońca i Skoczka.**

**Pora na bitwę. Ustawiamy wojsko.
Pola jeden, dwa – zajmują białe,
Pola siedem, osiem – czarne.
Król z Królową na środku,
Nie zapomnij o tym kotku.
Po bokach Gońce, Skoczki
I Wieże broniące.
Przed najważniejszymi Piony.**

**Ruszamy do boju.
Zaczynają białe.
Debiut. Gra centralna. Końcówka.
Szach, mat – a może pat?
Koniec gry.**

Debiut naszego teatrzyku

15 czerwca 2023 roku w naszej szkole odbył się I Turniej Szachowy dla uczniów z klas III–VIII. Zanim uczniowie przystąpili do rozgrywek, mieli okazję obejrzyć, a niektórzy przypomnieć, podstawowe zasady gry w szachy, dzięki małemu, drewnianemu teatrzykowi. Było to dla wszystkich ciekawe. Natomiast dla uczniów klas III był to powód do dumy oraz inspiracja do kolejnych pomysłów na tworzenie ciekawych historii, nie tylko szachowych.

Praca moich wychowanków i moja będzie służyła kolejnym uczestnikom zajęć szachowych. Drewniany teatrzyk i jego szachowa opowieść będą wykorzystywane do każdego powtórzenia wiadomości o królewskiej grze i jej bohaterach.

Fotografie zamieszczone w artykule wykonała Marta Rant-Stasińska.